

การสร้างคำในวรรณกรรมนิราศและสุภาษิตของสุนทรภู่

สุนันท์ อัญชลีสกุล

ปี พ.ศ. 2529 เป็นโอกาสครบรอบ 200 ปี ของกวีเอกคนหนึ่งของไทย ซึ่งทุกคนรู้จักดี กวีผู้นี้เกิดเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2329 (สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุภาพ, 2499:2) และมีชีวิตอยู่ พ.ศ. 2398 (เรื่องเดียวกัน : 61) รวมอายุได้ 69 ปี นับว่าท่านมีอายุอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงอายุของท่านกวีผู้นี้ ท่านเขียนงานไว้หลายประเภท ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีอีกเช่นกัน

1. วรรณกรรมประเภทนิราศ 9 เรื่อง ได้แก่ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง นิราศเมืองสุพรรณ (แต่งเป็นโคลง) นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศอิเหนา นิราศพระปฐม ไร่พันพิลาป และนิราศเมืองเพชรบุรี

2. วรรณกรรมประเภทนิทาน 5 เรื่อง ได้แก่ โคนุตร พระอภัยมณี พระไชยสุริยา ลักษณะวงศ์ และสิงหไตรภพ

3. วรรณกรรมประเภทสุภาษิต 3 เรื่อง ได้แก่ สวัสดิรักษา เพลงยาวถวายโอวาท และสุภาษิตสอนหญิง

4. วรรณกรรมประเภทบทละคร 1 เรื่อง คือ อภัยนุราช

5. วรรณกรรมประเภทเสภา 2 เรื่อง คือ เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม และเสภาพระราชพงศาวดาร

6. วรรณกรรมประเภทบทเห่กล่อม 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกาเกี โคนุตร จัประบัวและพระอภัยมณี (เรื่องเดียวกัน : 62-64)

กวีผู้เขียนวรรณกรรมเหล่านี้คือ พระสุนทรโวหาร หรือ สุนทรภู่ กวีเอกของไทยนั่นเอง

จากวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ดังกล่าว หากพิจารณาในด้านภาษาแล้ว ทุกคนยอมรับว่า ท่านสุนทรภู่ เป็นกวีผู้มีศิลปการใช้ภาษาไทยอย่างสูงส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแต่งกลอนสุภาพ สมกับที่มีผู้ยกย่องว่า

เอกสารอ้างอิง

ภาควิชาภาษาศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524.

การศึกษาปัญหาของเด็กภาคเหนือในการเรียนภาษาไทยกลาง

จรรยา บุญพันธ์และคณะ 2524. พจนานุกรมภาษาไทยกรุงเทพ-ไทยเชียงใหม่ ภาควิชาภาษาศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Brown, J. Marvin, 1965. From Ancient Thai to Modern Dialect. Bangkok :
Social Science Association Press of Thailand.

Politzer, Robert, 1972. Linguistics and Applied Linguistics : Aims and
Methods. Philadelphia , Pa : The Center for Curriculum Development.
Inc.

"ท่านสุนทรภู่เป็นนายภาษาไทยโดยแท้" (เจือ สดเวที, 2516 : 200) และทักกล่าวว่า "ท่านสุนทรภู่..... เขียนหนังสือถูกใจคนได้อย่างประหลาด....." (เรื่องเดียวกัน : 207)

จากคำกล่าวนี้นี้จะเห็นได้จากวิธีการสร้างคำขึ้นใช้ในผลงานของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานวรรณกรรมนิราศ และสุภาษิต ตลอดจนวิธีใช้คำอย่างมีศิลป์ จนทำให้ผลงานของท่านเป็นแบบอย่างในลีลาการแต่งกลอนสุภาพมาจนถึงปัจจุบัน

ท่านสุนทรภู่ได้สร้างคำขึ้นใช้ในวรรณกรรมประเภทนิราศ และสุภาษิตด้วยวิธีการต่าง ๆ อันแสดงถึงความคิดริเริ่มในทางภาษา ดังนี้

1. การสร้างคำขึ้นใช้โดยวิธีแผลงคำ

การแผลงคำเป็นวิธีการเพิ่มคำขึ้นใช้ในภาษาไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากภาษาเขมร (ฉันท ขาวโง, 2502:81) การแผลงคำเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงรูปคำเดิมด้วยการแทรกหน่วยคำไม่อิสระ เช่น คำว่า กำนัด เป็นคำที่แผลงจากคำเดิมว่า เกิด ด้วยการแทรกหน่วยกลางศัพท์ " - นัด " คำแผลงบางคำอาจเกิดจากการตัดหรือเพิ่มพยางค์ของคำเดิม เช่น คำว่า อักโข มาจากคำเดิมว่า อักโขภินี เป็นต้น

การสร้างคำเพลงที่ปรากฏในงานวรรณกรรมประเภทนิราศและสุภาษิตของท่านสุนทรภู่มีหลายวิธี โดยอาจแบ่งตามลำดับสมัยที่ท่านสุนทรภู่เขียนผลงานนั้น ๆ ดังนี้

1.1 การสร้างคำเพลงขึ้นใช้ในงานวรรณกรรมที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้แก่ คำเพลงที่ปรากฏในนิราศเมืองแกลง (ต้นปี พ.ศ. 2350) นิราศพระบาท (ปลายปี พ.ศ. 2350) (เรื่องเดียวกัน : 558-61) และกลอนสุภาพחסอนหญิง (พ.ศ. 2346-2348) จุดมุ่งหมายในการสร้างคำเพลงในวรรณกรรมเหล่านี้ แบ่งเป็น

1.1.1 การสร้างคำแผลงเพื่อให้เกิดสัมผัสใน ท่านสุนทรภู่สร้างคำแผลงชนิดนี้
ด้วยการเปลี่ยนแปลงเสียงสระบ้าง เปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะบ้าง เพื่อให้เกิดการสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ
เช่น

ก. การแปลงสระ ตัวอย่าง

คำเดิม	แปลงเป็น	ตัวอย่าง
--------	----------	----------

ชล = (น) น้ำ ชลา ^Aถึงปากลัดแล^Bท่าชล^Cา^Dคน (เมืองแกลง/น. 94)

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
ทรกรรม = (น) การ ทำให้ลำบาก	ทระกรรม	ไอ้-น้ำใจใน <u>อราทระกรรม</u> (พระบาท/น. 137)
ธานี- (น) เมือง	ธานี	หรือ <u>ธานี</u> สิ้นเกณฑ์จึงเกิดยุค (พระบาท/น. 130)
ประมง = (น) การ เลี้ยงชีพในการจับสัตว์น้ำ	ประมอ	อันพวกเขาชาว <u>ประมอ</u> <u>ไม่โทยง</u> หิบบ (เมือง /น. 101)

ข. การแผลงสระและพยัญชนะ

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
เยือกเย็น = (ว) เย็น เข้าหัวใจ	เยียบเย็น	สังค <u>เจียบเยียบ</u> เย็นเยือกอก (เมืองแกลง /น. 108)
อำมฤต = (น) น้ำทิพย์	อำมฤก	ทั้งต้องน้ำ <u>อำมฤก</u> เมื่อ <u>ดึกเจียบ</u> (พระบาท/ /น. 140)

ค. การตัดพยางค์คำเดิม การแผลงคำด้วยวิธีนี้อาจเป็นการตัดพยางค์หน้าหรือพยางค์หลังของคำเดิม เช่น

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
ชนิษฐา = (น) น้อง	ชนิษฐ	ช่างกระไรหนอ <u>ชนิษฐ</u> <u>ไม่คิด</u> อาย (สอนหญิง /น. 391)
อนโมทนา = (ก) ยินดีตาม ยินดีด้วย	โมทนา	แล้วภิญโญ <u>โมทนา</u> ลาลีส (เมืองแกลง /น. 103)

1.1.2 การแผลงคำเพื่อสัมผัสนอก การแผลงคำประเภทนี้มักจะเป็นคำแผลงประเภทเปลี่ยนแปลงเสียงสระ เช่น

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
จุง = (ก) น้ำหน้า	จุง	เป็นเลนลุ่มลึกเหลวเพียง <u>เอาจุง</u> ต้องจาก <u>จุง</u>
พาไป		จ้างควายอยู่รายเรียง (เมืองแกลง /น.96)
วารี = (น) น้ำ	วาริน	แต่ล้นบ้านตากปลา <u>ริมวาริน</u>
		เหม็นแต่ <u>กลิ่น</u> เน่าอบทะลอบไป (เมืองแกลง /น. 100)
อุรา = (น) ออก	อูรัง	พึงข่มขึ้นกลิ่นไว้ใน <u>อูรัง</u> อุตสาห์ <u>บัง</u> กลบกลิ่น
		ที่ <u>เงื่อนเงา</u> (สอนหญิง/น. 401)

1.1.3 การตัดพยางค์เดิมเพื่อให้ครบฉันทลักษณ์ เช่น

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
กตฤ = (น) ที่อยู่ของนักบวช	กฤ	มี <u>กฤ</u> เคียงอยู่บนเขาเป็นหลักกัน
โอภาปราศรัย = (ก) ทักทาย	โอภา	เขา <u>โอภา</u> ต้อนรับให้หลับนอน (เมืองแกลง /น. 103)
ด้วยความสนิทสนมเป็นกันเอง		

1.2 การสร้างคำแผลงขึ้นใช้ในวรรณกรรมที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ คำแผลงที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง (พ.ศ. 2373), นิราศเมืองเพชร (พ.ศ. 2374), นิราศวัดเจ้าฟ้า (พ.ศ. 2377), โคลงนิราศสุพรรณ (พ.ศ. 2384), รำพันพิลาป (พ.ศ. 2385), นิราศพระปฐม (พ.ศ. 2385), นิราศอิเหนา (ไม่ปรากฏปีที่เขียน) กลอนเพลงยาวถวายโอวาท (พ.ศ. 2373) กลอนสุภาพ สวัสดิรักษา (พ.ศ. 2385-2393) (ฉันท ขาวิล, 2508 563-64) จุดมุ่งหมายในการสร้างคำแผลงในวรรณกรรมเหล่านี้เช่นเดียวกับการสร้างคำในวรรณกรรมที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คือ

1.2.1 การสร้างคำแผลงเพื่อให้เกิดประโยชน์ แบ่งเป็น

ก. การแผลงสระ เช่น

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
ทะนุ = (ก) อุดหนุน	ทำนุ	พระคุณเอย <u>เคยทำนุอุปถัมภ์</u> (วัดเจ้าฟ้า /น. 266)
เพชรบุรี = (น) ชื่อจังหวัด	เพชรบูริน	ไปเมือง <u>เพชรบูริน</u> ที่ถิ่นสถาน (เมืองเพชร/น. 335)
ภูผา = (น) เขาหิน	ภูมผา	เห็น <u>น้ำสุดสูงท่วมตั้งภูมผา</u> (ราพันพิลาป/น. 193)
สุริยะ = (น) ดวงตะวัน	สุริยง, สุเรียน	พระ <u>สุริยง</u> ลงลับพยับฝน (ภูเขาทอง/น. 160) ไอ้ <u>แลดูสุริยง</u> จะลงลับ (วัดเจ้าฟ้า/น. 284) <u>จะแลดูสุเรียนก็สนธยา</u> (อิเหนา/น. 293)

ข. การตัดพยางค์คำเดิม การแผลงคำลักษณะนี้เท่าที่ปรากฏมักเป็นการตัดพยางค์หน้า เช่น

คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
นมัสการ = (น) การแสดง ความอ่อนน้อมด้วยการกราบไหว้	มัสการ	กับ <u>หนุพัคมัสการ</u> สำเร็จแล้ว (ภูเขาทอง/น. 164)
อธิบดี = (น) ผู้เป็นใหญ่	ธิบัติ	จะยก <u>หิยธิบัติ</u> เป็นที่ตั้ง (ภูเขาทอง/น. 164)
อนุโมทนา = (ก) ยินดีตาม ยินดีด้วย	โมทนา	จง <u>ภิญโญโมทนา</u> ให้อภัย (เมืองเพชร/น. 357)
อาราธนา = (ก) เชื้อเชิญ นิมนต์	ราธนา	<u>เชิญพระธาดราธนา</u> ทศราตรี (เมืองเพชร/น. 231)

1.2.2 การสร้างคำแผลงเพื่อสัมผัสนอก มีทั้งที่เปลี่ยนแปลงสระ พยัญชนะ และการตัดพยางค์คำเดิม ดังนี้

ก. <u>การแผลงสระ</u>		เช่น
คำเดิม	แผลงเป็น	ตัวอย่าง
กรุณา = (น) ความสงสาร	กรุณัง	 ฉลององค์พุทธคุณกรุณัง
		 จะเข้ากราบเกรงจะทับต้องกลับหลัง
		(วัดเจ้าฟ้า/น. 277)

คำเดิม	แปลงเป็น	ตัวอย่าง
แคว้งคว้าง = (ว) อาการที่ทมน หรือลอยไปตามกระแสน้ำ	คว้างแคว้ง	จนไม่มี ที่รักเป็นหลักแหล่ง ต้องคว้างแคว้ง คว้างหานิจจาเอ๋ย (เมืองเพชร/น. 335)
ฉั่น =	ฉาน	ขอเคชะพระไท่รซึ่งชัยชาญ ช่วยอุ้มฉานไป เช่นพระอนิรุทธ (เมืองเพชร/น. 337)
หทัย	หัตยา	 มิได้ช่องเคื่องหัตยา ละอองอาบรสรื่นขึ้นนาสา (ภูเขาทอง/น. 156)

ข. การแปลงพยัญชนะ เช่น

คำเดิม	แปลงเป็น	ตัวอย่าง
ตะขิดตะขวง = (ก) อาการ ที่ทำได้ไม่สนิทใจ	ตะขิดตะเขวียน	 มาหมองหมางมีคมิคตะขิดตะเขวียน เหมือนมีคในใจจนต้องวนเวียน (เมืองเพชร/น. 337)

1.2.3 การตัดพยางค์เดิมเพื่อให้ครบฉันทลักษณ์ เช่น

คำเดิม	แปลงเป็น	ตัวอย่าง
ทักษิณทกกา = (น) น้ำที่หลั่ง ในเวลางาน	ชิโนทก	<u>ชิโนทก</u> ตกคินพอลันแสง (พระประธม/น. 332)
บังคม (ลา) = (ก) แสดงความ เคารพพระมหากษัตริย์	คม(ลา)	จะ <u>คม</u> ลกลับไปไพรสณฑ์ (วัดเจ้าฟ้า/น. 266)
อัญชูลี = (น) การไหว้	ชูลี	<u>ชูลี</u> ลาลงเรือเหลื่ออาลัย (ภูเขาทอง/น. 155)
อนิจจา = (ว) ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน	นิจจา	ต้องคว้างแคว้งหานิ <u>จจา</u> เอ๋ย (เมืองเพชร/น. 335)

จากลักษณะการสร้างคำแผลงด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งที่ปรากฏในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 และในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าแม้จะเป็นผลงานต่างเวลาแต่เนื่องจากการสร้างคำขึ้นใช้ของกวีคนเดียวกัน ย่อมยังไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในภาษา

2. การสร้างคำซ้ำ

การซ้ำคำเป็นวิธีการสร้างคำเพื่อเพิ่มคำขึ้นใช้ในภาษาอีกวิธีหนึ่ง และยังเป็นวิธีเพิ่มความไพเราะของภาษาในการแต่งคำประพันธ์ด้วย คำซ้ำจึงมักพบมากในคำประพันธ์ คำซ้ำอาจสร้างได้ 3 วิธีคือ

ก. การซ้ำทั้งคำ เป็นการนำคำเดี่ยวที่มีความหมายเหมือนกันมาซ้ำกันอีกครั้งหนึ่ง เช่น จริงจริง สดสด นานนาน โดยอาจใช้เครื่องหมายมาก (๑) แทนคำที่นำมาซ้ำ เป็น จริง ๑ สด ๑ นาน ๑ เป็นต้น การซ้ำทั้งคำอาจทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงไปบ้าง (บรรจบ พันธุเมธา, 2514: 80) กล่าวคือ อาจทำให้ความหมายเน้นหนักขึ้น เช่น ผลไม้เหล่านี้สด ๑ ทั้งนี้ คำซ้ำสด ๑ ในที่นี้จะมีความหมายเน้นหนักมากกว่าคำว่า สด คำเดี่ยว เป็นต้น ในทางตรงกันข้ามบางครั้งซ้ำคำแล้ว คำที่เกิดขึ้นจะมีน้ำหนักคำลดลง เช่น สือออกเขียว ๑ หน้อย คำซ้ำเขียว ๑ ในที่นี้จะมีความหมายเบากว่าคำว่า เขียว คำเดี่ยว นอกจากนี้คำซ้ำยังสามารถบ่งบอกพจน์ต่างกันด้วย เช่น สาว ๑ กำลังถ่ายรูป คำซ้ำ สาว ๑ ในที่นี้บ่งบอกถึงพหูพจน์ ส่วนคำซ้ำที่บ่งว่าเป็นเอกพจน์ เช่น นักศึกษารายงานตัวเป็นคน ๑ ไป เป็นต้น

ข. การซ้ำบางส่วน เป็นการสร้างคำซ้ำอีกวิธีหนึ่งที่ซ้ำเฉพาะเสียงพยัญชนะหรือสระอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง (กาญจนา นาคสกุล : 2515, 13) เช่น โยเย เป็นการซ้ำเฉพาะเสียงพยัญชนะ ย และวรรณยุกต์สามัญ คำซ้ำ มนุษย์มน จะซ้ำเสียงพยัญชนะต้น ม เป็นต้น คำที่นำมาซ้ำเพื่อให้เกิดการซ้ำบางส่วนนี้อาจเป็นคำที่มีความหมายในภาษา แต่ความหมายนั้นไม่สัมพันธ์กับคำหลัก เช่น มือไม้ คำว่า ไม้ มีความหมายซึ่งไม่เกี่ยวกับคำว่า มือ แต่มีเสียงพยัญชนะ ม ซ้ำกัน หรือ คำที่มาซ้ำนั้นอาจเป็นคำที่ไม่มีความหมายในภาษาไทยก็ได้ เช่น คำว่า มนา ในคำซ้ำมนุษย์มน เป็นต้น

ค. คำซ้ำชนิดอุปมา การสร้างคำซ้ำอีกประเภทหนึ่งที่กวีนิยมสร้างขึ้นใช้ในการแต่งคำประพันธ์ คือ การซ้ำหรือซ้อนอักษรลงหน้าคำ วิธีนี้เรียกว่า การอุปมา (จำ ทองคำวรรณ, 2503 : 52) คำซ้ำชนิดนี้จะปรากฏแต่เสียงพยัญชนะต้นซ้ำกับพยัญชนะต้นของคำเดิม โดยความหมายไม่ต่างจากความหมายของคำเดิม แต่ถือว่าเพิ่มความไพเราะให้กับจังหวะลีลาของเสียงในคำประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแต่งคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์ซึ่งบังคับฉันทลักษณ์เสียงลหุ เช่น

๑ เป็นวรรบ ในทันตองการลห ๒ คำ จึงเป็น วรรบ

คำข้ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศและสุภาษิตของท่านสุนทรภู่ ส่วนมากจะเป็นการข้ทั้งคำ ส่วน
การข้บางส่วนและการข้ชนิดอภัพภาษมีอยู่บ้าง ในที่นี้จะแบ่งการสร้างคำข้เป็น 2 ช่วง คือ

2.1 การสร้างคำขำขึ้นใช้ในวรรณกรรมที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช แบ่งออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.2.1 การชำกิ่งชำ การสร้างชำชำกิ่งชำของท่านสุนทรภู่ อาจแบ่งออกเป็น

ก. การซ้ำเพื่อบอกพหุพจน์ ตัวอย่าง

สาวสาว เช่น อยู่ใกล้วังดังนี้นางสาวสาว (เมืองแกลง/น. 114)

ข. การซ้ำเพื่อบอกลักษณะ ตัวอย่าง

รีวรีว = (น) เป็นทาง ๆ เป็นแถว เป็นแนวยาวไป

ไทวไทว = (ว) อาการที่เคลื่อนไหวอย่างเห็นไม่ชัด

หวิวหวิว = (ว) หวาดอย่างใจหาย

คู่มือ รมปวที่ปลายแผก ทุกละแวกหวาดทวนอยู่ไหวไหว (เมืองแกลง/น. 98)

ป่าแสมแลเห็นอยู่ร้วร้ว ให้หวิวหวิว วาบวับฤทัยไหว (เมืองแกลง/น. 100)

ไม้ไผ่หวายหลังระวังคอย (เมืองแก่ง/น. 270)

พรางพราง = (ว) แว்வาวพรางไปหมด

น้ำกัพลอยพรั่งพรั่งกลางคงคา (เมืองแกลง/น. 101)

รายการ = (ว) เรียง ๆ กันไปตามทางเป็นระยะ

ริมทางเดินเรือนเพ้าย่ำรายราย (เมืองแกลง/น. 103)

ทงายทงาย = (ก) เรียกดวงจันทร์ที่มีแสงสว่างในเวลากลางคืน

เที่ยวกลางคืนคบเพื่อนเคื่อนหางายหางาย (สอนหญิง/น. 391)

2.1.2 คำซ้ำบางส่วน เช่น

ทุกสิ่ง สำ เป็นการซ้ำบางส่วนของคำว่า สิ่ง
อยู่สถานบ้านช่องนั้นต้องคิด ให้รู้จักการหญิงทุกสิ่งสำ (สอนหญิง/น. 390)

เปิด เปิง เป็นคำซ้ำบางส่วนของคำว่า เปิด
จะเปิด เปิง เข้าป่าไปทำเคียว (สอนหญิง/น. 392)

ระไว ระวัง เป็นคำซ้ำบางส่วนของคำว่า ระวัง
จงอุตสาห์ตั้งใจระไว ระวัง (สอนหญิง/น. 400)

เสี้ยม หึง เป็นคำซ้ำบางส่วนของคำว่า เสี้ยม
จงนุ่งเจียมท่มเจียมเสี้ยม หึง (สอนหญิง/น. 391)

2.1.3 คำซ้ำชนิดอักษาส คำซ้ำชนิดนี้เท่าที่ปรากฏ ได้แก่

ยะเยือก มาจากคำ เยือก = (ว) เย็นเข้าหัวใจ แล้วซ้ำพยัญชนะ ย เป็น ยะเยือก
ยะเยือก เป็นหย่อมหย้าพฤษาไสว (เมืองแกลง/น. 99)

ยะเยียบ มาจากคำ เยียบ = (ก) อาการที่รู้สึกเย็นเข้าหัวใจเพราะหนาวกลัว แล้วซ้ำพยัญชนะ ย
เป็น ยะเยียบ
เย็นยะเยียบยามนอนริมเนินผา (พระบาท/น. 140)

ระรื้อ มาจากคำว่า รื้อ = (ว) เส้นลายหรือสิ่งที่มีลักษณะเป็นรอยเป็นทาง ๆ เป็นแถวแล้วซ้ำ
พยัญชนะ ร เป็น ระรื้อ
ลมระรื้อปลิวหน้าคาระยาบ (เมืองแกลง/น. 95)

2. การสร้างคำขึ้นใช้ในวรรณกรรมฯ ที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่ง
ออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 การซ้ำทั้งคำ แบ่งเป็น

ก. การซ้ำเพื่อบอกพหูพจน์ ตัวอย่าง

หนุ่มหนุ่ม

หนุ่มหนุ่ม ชุ่มชื่นบ้าน บ่เศร้า (โคลงสุพรรณ/น. 242)

หนุ่มหนุ่ม สุ่มฝันไฟ ผั่งน้ำ (โคลงสุพรรณ/น. 251)

ข. การซ้ำเพื่อบอกเอกพจน์ ตัวอย่าง

กลุ่มกลุ่ม

กลุ่ม = (น) การอยู่รวมเป็นหมู่ ๆ

เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกัณึ่งปักยุง (ร่ำพันพิลาป/น. 171)

ค. การซ้ำเพื่อบอกลักษณะ ตัวอย่าง

คุ่มคุ่ม

คุ่ม = (ว) ค่อมน้อย ๆ, โค้งลง

คุ่มคุ่มคุ่มริมเรือ รอบข้าง (โคลงสุพรรณ/น. 252)

क्रमक्रम

क्रम = (ว) ลักษณะที่กำกึ่งเอาแน่นอนไม่ได้

เห็นไรไรไม้พุ่มक्रमक्रमเคลื่อ (วัดเจ้าฟ้า/น. 252)

เจ้อยเจ้อย

เจ้อย = (ว) เรื่อย ๆ, ซ้ำ ๆ

น้ำค้างพรมลมเรื่อยเจ้อยเจ้อยจิวิ (วัดเจ้าฟ้า/น. 286)

ไรไร

ไร = (ว) อาการที่มองเห็นแต่ไกลไม่ชัด

เห็นไรไร ไม้พุ่มक्रमक्रमเครือ (วัดเจ้าฟ้า/น. 252)

บ้างร่วงหล่นววนวอนไรไร (วัดเจ้าฟ้า/น. 286)

ง. การซ้ำเพื่อบอกเสียงธรรมชาติ ตัวอย่าง

จิมจิม

= เสียงนกทั้งทุก

ทั้งทุกพุดจิมจิม เจียงว่ง ทรวงเอย (โคลงสุพรรณ/น. 252)

ฉู้ฉู้

= เสียงเสียงยุง

เสียงฉู้ฉู้ว่วนเวียนรอนรุ่ม (ร่ำพันพิลาป/น. 171)

ระรื่น มาจากคำว่า รื่น = (ก) ชื่น สบายใจ แล้วซ้ำพยัญชนะ ร เป็น ระรื่น หอมระรื่น ชื่นใจที่ในคง (อิเหนา/น. 298)

ระรวย มาจากคำ รวย = (ว) แผ่ว เบา ชื่น รื่น แล้วซ้ำพยัญชนะ ร เป็น ระรวย ระรวย รื่นรื่นชื่นนสา (เมืองเพชร/น. 354)

3. การสร้างคำซ้อน

การนำคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาซ้อนกันทำให้เกิดเป็นคำอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า คำซ้อน การซ้อนคำตามลักษณะภาษาไทยอาจแบ่งออกเป็น

ก. คำซ้อนคู่ เกิดจากการนำคำพยางค์เดียว 2 คำ ที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันมาซ้อนกัน เช่น กริ้วโกรธ คชสาร เป็นต้น

ข. คำขยายคู่ เกิดจากการขยายคำซ้อนคู่ด้วยการแทรกคำที่ปรากฏข้างหน้าลงระหว่างคำซ้อนคู่ เช่น ผู้เฒ่าแก่ เป็น ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น

ค. คำซ้อนสี่พยางค์ เป็นคำซ้อนที่ประกอบด้วยพยางค์ 4 พยางค์ พยางค์ที่ 2 และพยางค์ที่ 3 จะมีเสียงสัมผัสกัน เช่น วัฒอาราม ปาดงพงไพร เป็นต้น

ง. คำซ้อนมากพยางค์ เป็นคำซ้อนที่มีมากกว่า 2 พยางค์และไม่มีสัมผัส เช่น เขียวขจี จำหน่าย เป็นต้น

คำซ้อนลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศและสุภาษิตของท่านสุนทรภู่ มีทั้งลักษณะที่เหมือนและที่ต่างออกไปจากลักษณะคำซ้อนข้างต้น ซึ่งแสดงถึงความแตกฉานในด้านคำศัพท์ของผู้ประพันธ์และทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ถึงคำซ้อนที่ปรากฏใช้ในสมัยรัชกาลที่ 1 และสมัยรัชกาลที่ 3 ด้วย ดังนี้

3.1 คำซ้อนที่ปรากฏใช้ในวรรณกรรมฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปรากฏในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

3.1.1 คำซ้อนทั้งวรรค เช่น

คงคอนแคนป่าพานวัน คง (คอน) = (น) ป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น

ป่า = (น) ที่รกด้วยต้นไม้ต่าง ๆ

พนาวัน = (น) ป่า

ดงคอนแดนป่าพนาวัน (เมืองแกลง/น

3.1.2 คำซ้อนคู่ ตัวอย่าง

คอยท่า คอย = (ก) มุ่งรอมอยู่ รอ เฝ้า เฝ้าดู

ท่า = (ว) รอคอย

จะเส้ร้าวสร้อยคอยท่าเป็นทุกซัรือน (เมืองแกลง/น. 112)

โง่เง่า โง่ = (ว) เซลา ไม่ฉลาด ไม่รู้

เง่า = (ว) โง่

ตัวเป็นนายโง่เง่าบ่าวไม่เกรง (สอนหญิง/น. 390)

ชอกช่อก ชอก = (น) ช่องทางแคบ ๆ

ช่อก = (น) ทางที่แยกจากถนนใหญ่ และมีขนาดเล็กกว่าถนน

มีช้มชอกช่อกนางจ้างประจาง (เมืองแกลง/น. 94)

คาชกลาด คาช = (ว) มากมาย เคลื่อนกลาด

กลาด = (ว) คาชขึ้น

ดูวคาชกลาดฟานภาทางค์ (เมืองแกลง/น. 94)

ตัดบัน ตัด = (ก) ทำให้ขาดด้วยของมีคม

บัน = (ก) ตัดให้สั้น

เหมือนตัดบันต้นทุยสุญกว่าไร (สอนหญิง/น. 391)

นามชื่อ นาม = (น) ชื่อ

ถึงอารามนามชื่อวัดคอกไม้ (เมืองแกลง/น. 94)

ย่างเดิน ย่าง = (ก) ยกเท้าก้าวไป

เดิน = (ก) ยกเท้าก้าวไป

เหมือนเตอนใจให้ฟ้ทุกซัฟย่างเดิน (พระบาท/น. 145)

หนทาง หน = (น) ทาง ทิศ
 เขาขึ้นวันแะทิวหนทางไป (เมืองแกลง/น. 112)

เหยาเรือน เหยา = (น) เรือน บ้านเรือน
 ดูเหยาเรือนหาเหมือนอย่างไทยไม่ (พระบาท/น. 127)

3.1.3 คำซ้อน 4 พยางค์ ตัวอย่าง

พิโรธโกรธซึ่ง พิโรธ = (ก) โกรธ, เคือง
 โกรธ = (ก) ชื่นเคืองใจอย่างแรง
 ซึ่ง = (ก) แค่น เคือง โกรธ
 แม่นพิโรธโกรธซึ่งกับภัสดา (สอนหญิง/น. 401)

3.1.4 คำซ้อนหลายพยางค์

นกวิหค วิหค = (น) นก
 กัมปนาทนกวิหคไทย (เมืองแกลง/น. 98)

ประดับแต่ง ประดับ = (ก) ตกแต่งให้งามด้วยสิ่งต่าง ๆ
 เห็นผู้คัมภีร์ประดับแต่ง (สอนหญิง/น. 391)

ปจฉาถาม ปจฉา = (น) คำถาม
 เสนาะเสียงเทศนาปจฉาถาม (พระบาท/น. 139)

ระกะดาษ ระกะ = (ก) มาก เกะกะ
 ดาษ = (ว) มากมาย
ถูระกะดาษทางไปกลางทุ่ง (เมืองแกลง/น. 96)

3.2 คำซ้อนที่ปรากฏใช้ในวรรณกรรมฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

3.2.1 คำซ้อนทั้งวรรค ตัวอย่าง

3.2.4 คำซ้อนหลายพยางค์

โภชนากระยาหาร โภชนา = (น) อาหาร การกิน การกินข้าว

กระยาหาร = (น) เครื่องกินมีข้าว เป็นต้น

มาคอยขอโภชนากระยาหาร (เมืองแกลง/น. 339)

4. การสร้างคำประสม

คำประสมเกิดจากการนำคำมูลตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเรียงกันเกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใหม่ แต่ยังมีเค้าความหมายเดิม เช่น คำว่า แม่น้ำ ลูกเรือ พอมด ดีใจ ใจดี เป็นต้น โดยให้คำที่มีลักษณะเด่นเป็นคำหลักหรือตัวหน้า และให้คำที่มีลักษณะรองลงไปในข้างหลังเป็นคำขยาย การสร้างคำประสมมักไม่ค่อยมีขอบเขตแน่นอน ขึ้นอยู่กับความนิยมต่อการสร้างคำใหม่ ๆ ขึ้นใช้ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ตลอดจนความยอมรับของผู้ใช้ภาษา เช่น ปัจจุบันเกิดคำประสมใหม่ ๆ หลายคำ เช่น แถบภาพ แถบเสียง เครื่องคิดเลข เป็นต้น

การศึกษาการสร้างคำประสมในงานวรรณกรรมนิราศและสุภาษิตของกวีเอกสุนทรภู่ ทำให้ได้ทราบถึงคำประสมที่ใช้ในผลงานของท่านสุนทรภู่ ดังนี้

4.1 คำประสมที่สร้างขึ้นใช้ในวรรณกรรมฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา

โลกมหาราช ตัวอย่าง

น้ำตึง จากคำหลัก น้ำ และคำขยาย ตึง = (ว) ไม่หย่อน ค่อนข้างคับ น่าจะหมายถึง "น้ำขึ้น" พอน้ำตึง ถึงเรือก็รีบล่อง เข้าในคลองคึกคักกันหนักหนา (เมืองแกลง/น. 98)

นางชานา จากคำหลัก นาง และคำขยาย ชานา หมายถึง ชานาหญิง นางชานา ก็ไม่น่าจะชื่นใจ (เมืองแกลง/น. 95)

นางชานาใน จากคำหลัก นาง และคำขยาย ชานาใน หมายถึง หญิงชาววัง ส่งสารนางชานาในที่ไปด้วย หึ่งโถด้วยเครื่องแต่งแป้งขมิ้น (พระบาท/น. 134)

นางในนครา จากคำหลัก นาง และกลุ่มคำขยาย ในครา หมายถึง หญิงชาวเมือง อันนางในนคราถึงทาสี ดีกว่านางทั้งนี้สักสองสาม (เมืองแกลง/น. 95)

ประเดี้ยวใจ จากคำหลัก ประเดี้ยว = (น) ชั่วระยะเวลาหนึ่ง, ชั่วครู่ และคำขยาย ใจ น่าจะหมายถึง ชั่วจิตใจเดียว

ที่พลัดนางร้างรักนาแรมไกล ประเดี้ยวใจ พบนางริมทางจร (พระบาท/น. 124)

หัวไม้ จากคำหลัก หัว และคำขยาย ไม้ คำว่า หัวไม้ ปัจจุบันมักใช้ขยายคำว่า "นักเลง" เป็น นักเลงหัวไม้ ในความหมาย นักเลงที่รันพันแทง ที่บางคนนั้นชั่วเป็นหัวไม้ (สอนหญิง/น. 384)

4.2 คำประสมที่สร้างขึ้นใช้ในวรรณกรรมฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่าง

คนโหมค จากคำหลัก คน และคำขยาย โหมค = (น) ชื่อผีชนิดหนึ่งในพวกผีกระสือ ในที่นี้น่าจะหมายถึง "คนที่มีจิตใจร้าย"

ไม่ชอบคนโหมคที่โหดหิน (วัดเจ้าฟ้า/น. 280)

คลั่งใจ จากคำหลัก คลั่ง = (ก) แสดงอาการผิดปกติอย่างอาการคนบ้า และคำขยาย ใจ ในที่นี้น่าจะหมายถึง กลุ้มใจ ไม่สบายใจ

เผอิญหญิงซึ่งนำคลั่งใจ จะรักใคร่เขาไม่มีปราณีเลย

ฉุนใจ จากคำหลัก ฉุน = (ว) แร่ง กล้า (ใช้แก่กลืนและรส) และคำขยาย ใจ ในที่นี้น่าจะหมายถึง เสียใจ

หอมพิทุฉุนใจอาลัยวอน พิทุร่อนร่วงลงบนทรวง (วัดเจ้าฟ้า/น. 285)

เคียดหน้า จากคำหลัก เคียด = (ก) บั่นดาลโทสะ และคำขยาย หน้า ในที่นี้น่าจะหมายถึง โกรธ

จะสั่งมั่งไม่ได้ เคียดหน้าค่าดี (โคลงสุพรรณ/น. 244)

เปลี่ยวเนตร จากคำหลัก เปลี่ยว = (ว) ว้าเหว่, ห่างไกลผู้คน และคำขยายเนตร ในที่นี้น่าจะหมายถึง ว้างเปล่า

จะแลเหลียวเปลี่ยวเนตรเป็นเขตสวน มะม่วงพรวนหมากพราวสาวสาวไสว (เมืองเพชร/น. 336)

พรรคไม้ มาจากคำหลัก พรรค = (น) หมู่คนที่เข้าร่วมกันเป็นพวก เป็นฝ่าย และคำช่วย ไม้ น่าจะหมายถึง พันธุ์ไม้ หรือพรรณไม้
 ส่องพาทหามมะพร้าวผล พรรคไม้ (โคลงสุพรรณ/น. 208)

5. การสร้างคำเพื่อใช้เรียกหญิงคนรักหรือหญิงทั่วไป

เนื่องจากนิราศเป็นวรรณกรรมที่เกิดจากสาเหตุที่ก้าวออกเดินทาง ทำให้ต้องจากบ้านจากครอบครัว ตลอดจนหญิงคนรัก กวีจึงมักสะท้อนความรู้สึกอ้างว้าง ว่างเปล่า ด้วยการคร่ำครวญถึงบ้านครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงคนรัก ในงานวรรณกรรมนิราศของท่านสุนทรภู่ก็เช่นกัน แม้ว่าระหว่างที่สุนทรภู่เขียนนิราศบางเรื่องจะอยู่ในระหว่างบวชก็ตาม สุนทรภู่ได้กล่าวถึงรูปการเขียนนิราศที่ต้องพูดถึง "ผู้หญิง" ไว้ว่า

“ใช้จะมีที่รักสมัครมาด	แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
ซึ่งครวญคร่ำทำที่พิริพไร	ตามนีสัยกาพย์กลอนแต่ก่อนมา
เหมือนแม่ครัวคั่วแกงแพนงผัด	สารพัดเพี้ยนชั่งเครื่องมังสา
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนสีกา	ต้องโรยหน้าเสียสักหน่อยอร่อยใจ”

(ภูเขาทอง/น. 165)

ด้วยเหตุนี้นิราศต่าง ๆ ของท่านสุนทรภู่ จึงมีการสร้างคำเพื่อเรียก "หญิงคนรัก" หรือ "หญิงทั่วไป" ในนิราศไว้มากมายอย่างน่าสนใจซึ่งอาจแบ่งออกเป็น

5.1 การสร้างคำเพื่อใช้เรียกหญิงคนรักหรือหญิงทั่วไปในวรรณกรรม ที่แต่งในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตัวอย่าง

กานดาควง , แก้วกานดา , แก้วพี่ เช่น

พดุงษาห้องต้องนามกานดาควง

(พระบาท/น. 125)

ไ้อาลัยไกลแก้วกานดามา

(เมืองแกลง/น. 116)

ขมิษฐ์ , ขมิฐา , ขมิฐาสุดาเคียว

เพราะนสียใจขมิษฐ์เล่นปลิดโยน

(สอนหญิง/น. 395)

รำลึกถึงชนิษฐาที่ยังอาลัย

(เมืองแกลง/น. 98)

จะฝากสิ่งชนิษฐาศดาเดียว

(พระบาท/น. 126)

คู่เชย

ไม่แน้นเหมือนคู่เชยเคยประคอง

(เมืองแกลง/น. 95)

งามขำ, เจ้างามขำ

มาหมายพบพุดความกับงามขำ

(เมืองแกลง/น. 120)

พื้นที่ทุกซ์เพราะจากเจ้างามขำ

(พระบาท/น. 137)

เจ้าสายสุดใจ

แต่เจ้าสายสุดใจมิได้มา

(พระบาท/น. 132)

ดวงกานดา, ดวงจันทร์พางาม, ดวงใจ, ดวงเนตร, ดวงสมร, ดวงสุตาแม่

ทั้งจากแดนแสนห่วงดวงกานดา

(เมืองแกลง/น. 94)

เสียคายนดวงจันทร์พางาม

(พระบาท/น. 123)

ต้องละเลยดวงใจไว้ไกลตา

(เมืองแกลง/น. 93)

จะใคร่ฝากดวงเนตรของเชษฐา

(เมืองแกลง/น. 118)

คิดถึงไปแบบทรวงดวงสมร

(เมืองแกลง/น. 94)

ไอ้คูเดื่อนเหมือนดวงสุตาแม่

(เมืองแกลง/น. 94)

นาง, นีน้อง, นุช, นุชสุดสวาท

ไฉ่ยามนอนท่างนางระคาย

(เมืองแกลง/น. 94)

ให้นีน้องครองคักคืออย่าปลักปดอม

(พระบาท/น. 127)

แลทะเลแล้วก็ให้อาลัยนุช

(เมืองแกลง/น. 101)

ไฉ่จำใจไกลนุชสุดสวาท

(เมืองแกลง/น. 93)

ร้อยชั่ง, เสาวภาคย์

เช่นนี้เจ้าเสาวภาคย์มาตามพี่

(พระบาท/น. 147)

5.3 การสร้างคำเพื่อใช้เรียกหญิงคนรักหรือหญิงทั่วไปในวรรณกรรม ที่แต่งในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่

กลอยใจ, กลอยสวาท

วัดพิบูลกรุ่นกลืนเกลี้ยง กลอยใจ (โคลงสุพรรณ/น. 208)

ยี่ภู่เอ๋ยเคยชิตสนิทใน วันนี้ไกลกลอยสวาทอนาถนอน (อิเหนา/น. 294)

แก้วกานดา, แก้วเนตร, แก้วแววตาสุดาควง

บางบำรุงบำรุงแก้ว กานดา (โคลงสุพรรณ/น. 207)

แก้วเนตรเชษฐาชรา ร่างแล้ว (โคลงสุพรรณ/น. 207)

ประโลมแก้วแววตาสุดาควง (ร่ำพันพิลาป/น. 178)

นวลละออง, นื่องน้อย, นัยนา, นิมนุช, นุช, นุชน้อย, นิมเนื้อ, นวลนาง

หรือเมขลาพาชวนนวลละออง (อิเหนา/น. 293)

แม่นนื่องน้อยลอยถึงชั้นครึ่งสไตร (")

แค้นด้วยใจนัยนานิจจาเอ๋ย (วัดเจ้าฟ้า/น. 273)

ส่งนิมนุชนิพพาน ผ่องแผ้ว (โคลงสุพรรณ/น. 209)

มีคู่ชู้ขึ้นหน้า นุชปลื้มลิ้มเคิน (โคลงสุพรรณ/น. 205)

แท่นนั่งนิกนุชน้อย นิมเนื้อนวลนาง (โคลงสุพรรณ/น. 236)

มิ่งขวัญ, แม่เวยอ่อน

จะมัวหมองมิ่งขวัญจะทวนไถว (อิเหนา/น. 293)

แม่เวยอ่อนมอญรำลือนสำอว (วัดเจ้าฟ้า/น. 285)

จากการสร้างคำแบบต่าง ๆ ในวรรณกรรมนิราศและสุภาพคดีของท่านสุนทรภู่ที่นำมาศึกษานั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างคำขึ้นใช้เพื่อประโยชน์ในการทำให้เกิดสัมผัสทางฉันทลักษณ์ กลอนสุภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแผลงคำเพื่อให้เกิดสัมผัสในอันเป็นลักษณะพิเศษนอกเหนือจากฉันทลักษณ์ และกล่าวได้ว่า เป็น "เอกลักษณ์" ในการแต่งกลอนสุภาพโดยตรงของท่านสุนทรภู่ที่เป็นแบบอย่างมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นที่ยอมรับว่าหากกลอนสุภาพขาดสัมผัสในตามแบบอย่างของท่านบรมครูสุนทรภู่ย่อมขาด

ความไพเราะในเชิงกลอน นอกจากนี้การสร้างคำซ้ำขึ้นใช้ในกระบวนกลอนย่อมทำให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ และเกิดความไพเราะในด้านจังหวะเสียง จึงมีทั้งการซ้ำคำและการซ้ำบางส่วน ส่วนการสร้างคำซ้อน คำประสม และคำที่ใช้เรียกหญิงคนรักหรือหญิงทั่วไปนั้นย่อมทำให้เห็นได้ชัดว่าทำให้เกิดความแน่นอนในด้านความหมาย และยังแสดงให้เห็นถึงความแตกฉานในด้านภาษาไทยจนอาจกล่าวได้ว่า เมื่ออ่านวรรณกรรมนิราศและสุภาษิตของท่านสุนทรภู่แล้วเท่ากับได้อ่าน "คลังคำ" สามัญทั่วไปทั้งในด้านคำโวพจน์และคำที่นิยมสร้างขึ้นใช้ในวรรณกรรมนิราศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนึ่งในการศึกษาการสร้างคำในวรรณกรรมนิราศ และสุภาษิตนี้ หากมองในแง่ของการเปลี่ยนแปลงของภาษาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าภาษาจะเปลี่ยนแปลงไปได้ย่อมขึ้นอยู่กับผู้ใช้ภาษาที่มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษามากกว่ากาลเวลาที่เปลี่ยนไป ดังจะเห็นได้จากการใช้ภาษาในวรรณกรรมประเภทนิราศ และสุภาษิตของสุนทรภู่ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งลักษณะภาษายังคงเดิม และยังเป็นที่ยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน สมกับคำกล่าวไว้ในหนังสือสุนทรภู่ ของ เจื้อ สตะเวทิน ว่า

"การใช้ภาษาของสุนทรภู่มิเช่นนั้นนัก ท่านเขียนอะไรก็ตามจะเป็นบทชม บทโลม บทคร่ำครวญ หรือบทตัดพ้อก็ดี มีรสไพเราะพริ้งพรายไปหมดเป็นอัจฉริยวุฒิ เป็นภาษาที่ดึงดูดความรู้สึกอย่างแปลกประหลาด ง่าย ๆ เบา ๆ แต่ตั้งใจและจับใจ...." และความจริงข้อนี้อาจเกิดจากความ เป็นอัจฉริยะในการสร้างคำขึ้นใช้อย่างเหมาะเจาะ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวของท่านบรมครู "สุนทรภู่" นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา นาคสกุล, 2525. "แบบการเสริมสร้อยในภาษาไทยและเขมร",

อักษรสาร

คำรกราชาภาพ, สมเด็จพระยา. 2505. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พระนคร : คลังวิทยา.

เจื้อย สตะเวทิน. 2516. สุนทรภู่. พระนคร : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์.

ฉันท ขำวิไล (ผู้เรียบเรียง). 2502. 100 ปีของสุนทรภู่. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

ฉำ ทองคำวรรณ. 2513. หลักภาษาเขมร. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

บรรจบ พันธุเมธา. 2514. ลักษณะภาษาไทย, พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.